

ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"Запорізький інститут державного та муніципального управління"

МАЛИХІНА ТЕТЯНА ІВАНІВНА

УДК 339.13:669.019

**УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ
МАШИНОБУДУВАННЯ**

08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Запоріжжя – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Гуманітарному університеті "Запорізький інститут державного та муніципального управління".

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Дацій Олександр Іванович,
Гуманітарний університет "Запорізький інститут державного та муніципального управління",
проректор з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Белопольський Микола Григорович,
Приазовський державний технічний університет,
завідувач кафедри обліку і аудиту;

кандидат економічних наук, доцент
Очеретько Лариса Михайлівна,
Запорізький національний технічний університет,
доцент кафедри фінансів та банківської справи.

Провідна установа: Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України, м. Київ.

Захист відбудеться 27 жовтня 2006 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 17.127.01 у Гуманітарному університеті "Запорізький інститут державного та муніципального управління" за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70-б, ауд. 125.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Гуманітарного університету "Запорізький інститут державного та муніципального управління" за адресою: 49600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70-б.

Автореферат розісланий 26 вересня 2006 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ільяшенко В.А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблема конкурентоспроможності в сучасному світі має універсальний характер. Від того, наскільки успішно вона вирішується, залежить багато чого в економічному житті будь-якої країни. В Україні в умовах розвитку ринкових відносин слід застосовувати світовий теоретичний і практичний досвід ведення конкурентної боротьби. Важливо виділити найбільш цінне в теорії і практиці та на цій основі розробити такі прийоми й методи, що відповідають умовам промислового виробництва. На жаль, на сьогодні більшість українських підприємств машинобудування ще не готова до активного ведення конкурентної боротьби.

Проблема оцінки й управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування в Україні ускладнюється загальним спадом промислового виробництва та відсутністю ринку інформації про характеристики конкурентів. Однак без реальної оцінки їх конкурентного потенціалу, аналізу факторів впливу неможливо розробити стратегію подальшого розвитку підприємств. У зв'язку з цим створення системи управління конкурентоспроможністю стало найважливішою умовою подальшого існування підприємств машинобудування.

Вагомий внесок у вивчення питань конкурентоспроможності та управління нею зробили такі зарубіжні вчені-економісти: Г. Азоев, А. Маршалл, М. Портер, Р. Фатхутдінов, Ф. Хайек, А. Юданов та інші. Серед вітчизняних учених проблемами конкурентоспроможності займалися: О.І. Амоша, Я.Б. Базилюк, М.Г. Белопольський, О.І. Дадій, В.Л. Дікань, А.П. Дударь, Б.В. Губський, Ю.Б. Іванов, В.І. Коршунов, Л.М. Очеретько, І.Ю. Пасічник, Н.Л. Писаренко, В.І. Савченко та інші.

Однак при всій важливості проведених досліджень ряд положень щодо управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування залишаються невизначеними й потребують подальшого дослідження. Відсутня ефективна система моніторингу здатності до конкурентної боротьби й управління нею. Потребує подальшого дослідження вплив соціально-економічних чинників на стан конкурентоспроможності підприємств машинобудування. Не обґрунтовано механізм управління конкурентоспроможністю підприємств на основі підвищення фінансової стійкості.

Науково-теоретична та практична значущість зазначених проблем зумовила вибір теми, актуальність і цільову спрямованість дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дисертації були одержані при виконанні досліджень у межах наукової теми Гуманітарного університету "Запорізький інститут державного та муніципального управління": "Планування, прогнозування та державне регулювання мікро- та макроекономічних процесів" (номер державної реєстрації 0102U003195). Роль автора полягає в оцінці конкурентоспроможності підприємств машинобудування Запорізької області.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є науково-теоретичне обґрунтування системи управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування в умовах розвитку ринкових відносин.

Для досягнення поставленої мети були поставлені та вирішені такі завдання:

- визначити сутність конкурентоспроможності підприємств та факторів, що її зумовлюють;
- узагальнити сучасні теоретичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств на основі аналізу досягнень українських і зарубіжних учених;
- визначити вплив соціально-економічних чинників на стан конкурентоспроможності підприємств машинобудування;
- розробити нові методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств;
- удосконалити оцінку системи управління конкурентоспроможністю підприємств, засновану на використанні SWOT-аналізу;
- обґрунтувати систему моніторингу параметрів конкурентоспроможності.

Об'єктом дослідження є процес управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування.

Предметом дослідження є система організаційно-економічних відносин, що складаються в процесі управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування.

Методи дослідження. Теоретичною й методологічною базою дослідження стали діалектичний метод пізнання, економічні закони і категорії, нормативно-правові та методичні документи, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених із загальної економічної теорії, проблем конкурентоспроможності підприємств машинобудування та напрямів її підвищення.

У процесі дослідження було застосовано такі методи: системно-функціональний (узагальнено теоретико-методологічні аспекти конкурентоспроможності підприємств), абстрактно-логічний (відпрацьовано методичні підходи до формування напрямів підвищення конкурентоспроможності підприємств машинобудування), діалектичний (розглянуто еволюцію об'єкта дослідження протягом останніх років, виявлено шляхи та резерви його подальшого розвитку), економіко-статистичний (проаналізовано сучасний фінансово-економічний стан промисловості Запорізької області та підприємств регіону), порівняльного аналізу та рядів динаміки (порівняно фактичні дані звітного періоду та попередніх років, виявлено зміни показників і параметрів функціонування об'єкта дослідження в часі) тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в такому:
вперше:

- запропоновано систему моніторингу параметрів конкурентоспроможності на кожному з етапів управління: прийняття пропозицій щодо зміни конкурентоспроможності товару, техніко-економічного обґрунтування, створення дослідного зразка, реалізації на ринку;

удосконалено:

- методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств для прийняття управлінських рішень на таких рівнях: на рівні підприємства; на регіональному рівні; на рівні банківської системи;

- оцінку системи управління конкурентоспроможністю підприємств, засновану на використанні SWOT-аналізу, за допомогою інтегрального показника;

набули подальшого розвитку:

- дослідження теоретичних засад конкурентоспроможності підприємства, яка визначається взаємозв'язком, взаємозумовленістю й рівнем конкурентоспроможності продукції;

- систематизація факторів, що визначають конкурентоспроможність підприємств машинобудування у внутрішньому (потенціал виробництва, потенціал розвитку, інвестиційний потенціал) та зовнішньому (конкуренти, споживачі, територіальне розташування тощо) середовищах.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дисертаційного дослідження з формування механізму функціонування системи управління конкурентоспроможністю підприємств були впроваджені у практичну діяльність ВАТ "Радіоприлад" (дов. № 12 від 20.04.2006 р.) та ВАТ завод "Запоріжавтомастика" (дов. № 24 від 11.05.2006 р.).

Висновки та пропозиції дисертанта щодо приведення майнового комплексу підприємства у відповідність до виробничої програми, а також з удосконалення оцінки конкурентоспроможності підприємств на основі інтегрального показника були використані Представництвом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва в Запорізькій області при розробці Комплексної програми розвитку малого підприємництва на 2007-2008 рр. та при розробці стратегії розвитку Запорізької області (дов. № 5308 від 31.08.2006 р.).

Теоретичні розробки дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Гуманітарного університету "Запорізький інститут державного та муніципального управління" при викладанні таких дисциплін: "Економіка підприємства", "Стратегічне управління підприємством", "Фінансовий менеджмент", "Управління конкурентоспроможністю на ринку товарів та послуг" (дов. № 34 від 5.06.2006 р.).

Особистий внесок здобувача. Основні положення й висновки дисертації розроблені автором особисто та містяться в одноосібних наукових працях.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Науковий зміст основних результатів дослідження та їх практичне застосування обговорювалися на науково-практичних конференціях: "Дні науки" в Гуманітарному університеті "

ЗІДМУ" (м. Запоріжжя, 2004 р.), "Наука та інновації – "2005" (м. Дніпропетровськ, 2005 р.), "Дні науки" в Гуманітарному університеті "ЗІДМУ" (м. Запоріжжя, 2005 р.), "Сучасний стан та проблеми розвитку підприємництва в регіоні" (м. Жовті Води, 2005 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено в 14 наукових публікаціях, з них 10 – у наукових фахових виданнях. Загальний обсяг публікацій становить 3,2 обл.-вид. арк.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Обсяг роботи – 223 сторінки, з них: 20 таблиць, 21 рисунок, список використаних джерел з 171 найменування, 4 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі – **"Теоретико-методичні основи управління конкурентоспроможністю підприємств"** – розкрито сутність конкурентоспроможності підприємств, особливості управління та методику оцінки конкурентоспроможності машинобудівних підприємств у ринкових умовах.

В умовах жорсткої конкуренції з імпортними товарами підприємствам необхідно освоїти існуючі методи ведення конкурентної боротьби, що відповідають сучасному етапу розвитку ринку – "ринку покупця". В цих умовах рівень конкурентоспроможності підприємства є найбільш об'єктивним барометром його передкризового стану. У свою чергу, конкурентоспроможність підприємства визначається рівнем конкурентоспроможності продукції, яка є результатом реалізації конкурентного потенціалу підприємства і характеризується привабливістю для споживача, який здійснює реальну купівлю в даний момент часу і на даному ринку. Сутність конкурентоспроможності підприємства полягає в його реальній і потенційній здатності у сучасних умовах проектувати, виробляти і збувати продукцію, що за ціновими і неціновими характеристиками є більш привабливою для споживачів, ніж продукція його конкурентів.

Позицію підприємств на ринку визначають конкурентні переваги, під якими розуміють високу компетентність у будь-якій галузі діяльності чи у випуску продукції порівняно з конкуруючими підприємствами. Утримання конкурентних переваг залежить від трьох факторів: джерела переваги, кількості наявних у підприємства джерел конкурентних переваг, постійної модернізації виробництва й інших видів діяльності.

Щоб визначити рівень управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування, необхідно визначитися з факторами зовнішнього або внутрішнього середовища. Традиційно зовнішнє середовище підприємств машинобудування поділяється на мікро- і макрорівень. До зовнішнього мікросередовища належать постачальники, конкуренти, споживачі і контактні

аудиторії (державні органи, профспілки, банки, податкові органи тощо). Зовнішнє макросередовище представлене політичним, економічним, демографічним, науково-технічним, культурним і природним середовищами.

У внутрішньому середовищі всі фактори конкурентоспроможності підприємств машинобудування доцільно поділити на три групи: потенціал виробництва, потенціал розвитку та інвестиційний потенціал.

Фактори, що визначають потенціал виробництва, в дисертації класифіковано на підгрупи за основними факторами виробництва: техніко-технологічний, кадровий потенціал (робоча сила), сировина й матеріали, потенціал організації виробництва. Складові потенціалу виробництва володіють властивостями варіативності та компліментарності, коли зміна рівня конкурентоспроможності одного складового елементу приводить до коригування інших складових.

Потенціал розвитку підприємства визначається, перш за все, рівнем потенціалу маркетингу й менеджменту на підприємстві, а також рівнем інноваційного та інформаційного потенціалу. У сучасних умовах розвитку ринку в управлінні підприємством має застосовуватись маркетинговий підхід, що передбачає орієнтацію управлінської підсистеми на споживача при вирішенні будь-яких завдань.

Інвестиційний потенціал як сукупність фінансових ресурсів накладає, як правило, певні обмеження, які є особливо актуальними для вітчизняних підприємств машинобудування. Важкий фінансовий стан не дає їм змоги спрямувати необхідні кошти на підтримання та нарощування конкурентоспроможності підприємства. В цілому вплив інвестиційного потенціалу на конкурентоспроможність підприємства подано на рис. 1.

Варто враховувати, що залежно від того, під яким кутом зору проводиться аналіз конкурентоспроможності, кількість факторів, що беруть участь у ньому, і їх значення можуть сильно варіюватися. У роботі було виявлено і згруповано фактори конкурентоспроможності на трьох рівнях: на рівні підприємства; на рівні банківської системи; на регіональному рівні.

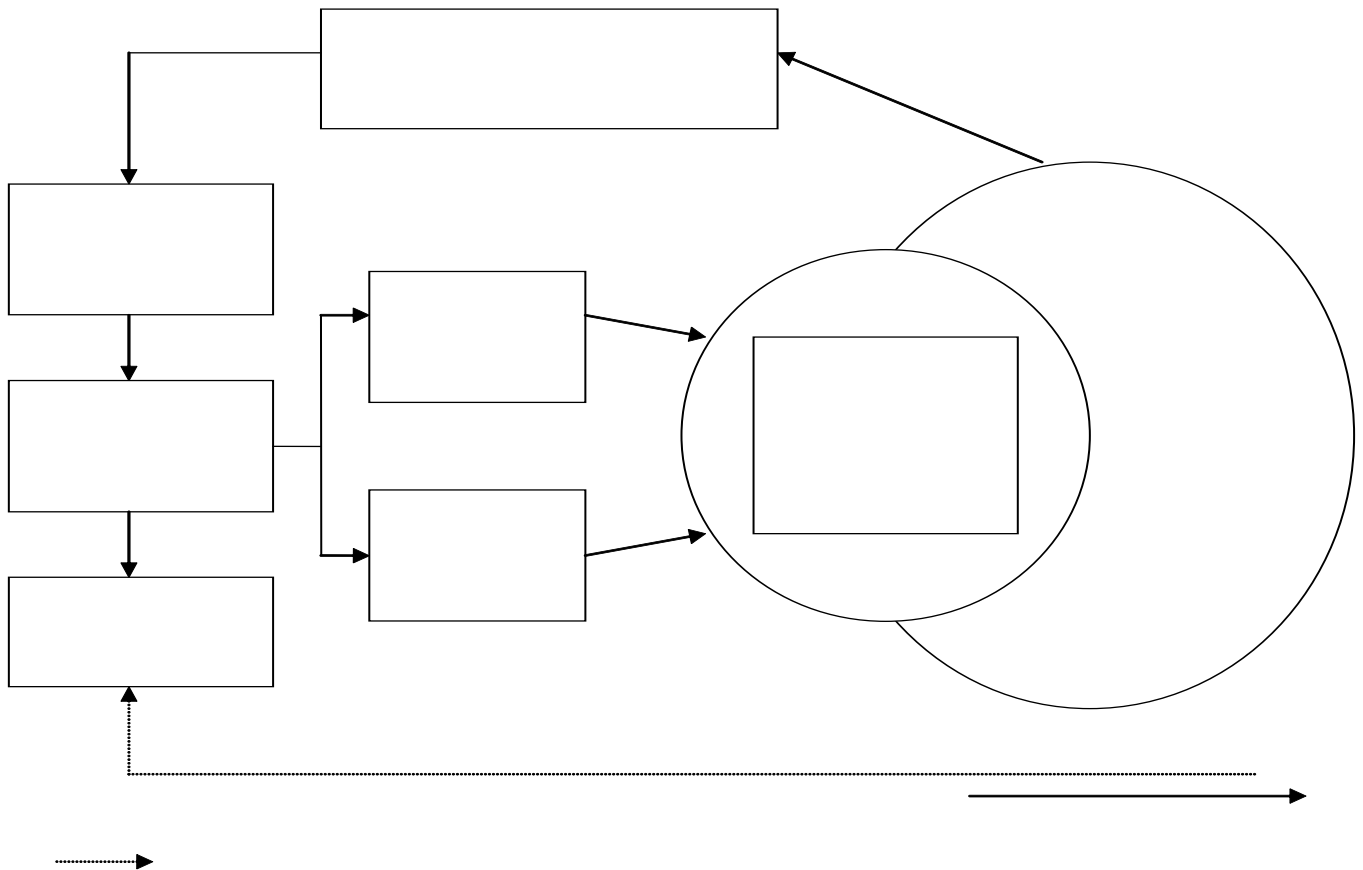

Рис. 1. Вплив інвестиційного потенціалу на конкурентоспроможність підприємства

На рівні підприємства для визначення пріоритетних напрямів інвестування або організації системи безперервного процесу управління конкурентоспроможністю оцінюють переважно фактори внутрішнього середовища для визначення пріоритетних напрямів інвестування та організації системи безперервного процесу управління. Якщо порівняльну оцінку проводить комерційний банк з метою вибору придатних підприємств машинобудування для короткострокового кредитування, то пріоритетними при проведенні аналізу будуть фактори фінансового стану. Якщо ж мова йде про довгострокове кредитування, то в цьому випадку значно зростає значення факторів ефективності. На регіональному рівні визначають загальний критерій життєздатності підприємства, що перебувають у передбанкрутному стані, для подальшого формування ефективних заходів щодо його подолання.

Система оцінки конкурентоспроможності підприємства повинна стати основою управління підприємством у сучасних умовах. Вивчення конкурентоспроможності повинно проводитись безупинно і систематично протягом усієї фінансово-господарської діяльності. Такий підхід дасть змогу вчасно приймати рішення про оптимальні зміни в товарному асортименті, про необхідність пошуку ринків збуту, про виробництво нових і модернізованих виробів.

Проведені аналіз і систематизація існуючих методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності підприємства дали змогу поділити їх на чотири групи: методи, що базуються на оцінці конкурентоспроможності товару; методи, засновані на теорії ефективної конкуренції; матричні методи; методи, засновані на оцінці стратегічних потенціалів підприємства. Перші три методи є непридатними для цілей управління, а четвертий, за умови доопрацювання, може використовуватись у практичній діяльності.

Система оцінки конкурентоспроможності підприємства повинна відповідати таким умовам: ґрунтуватися на оцінці всіх факторів конкурентоспроможності (як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищі підприємства); відображати процеси формування рівня конкурентоспроможності в розрізі його складових; використовувати тільки значущі факти;

забезпечувати оптимальний обсяг релевантної інформації для прийняття управлінських рішень. Тобто доцільно застосувати інструментарій SWOT-аналізу, що дає змогу виявляти вузькі місця в потенціалі і вирішувати проблему управління конкурентоспроможністю залежно від фази життєвого циклу (ЖЦ).

У другому розділі – "Оцінка системи управління конкуренто-спроможністю підприємств машинобудування" – проаналізовано вплив соціально-економічних чинників на управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування, проведено оцінку конкурентоспроможності підприємств машинобудування Запорізької області.

Незважаючи на збільшення виробництва продукції машинобудування в останні роки, її обсяги порівняно з випуском 1990 р. ще залишаються незначними. Це пов'язано зі старінням виробничого потенціалу в машинобудуванні і, як наслідок, низьким рівнем конкурентоспроможності продукції, що випускається. Знос основних фондів у цій галузі є в останні роки одним із найвищих по промисловості.

Аналіз складових інвестиційного потенціалу показав, що Запорізька область має інфраструктуру, природно-ресурсний та інноваційний потенціал, які можуть сприяти збільшенню обсягів виробництва продукції машинобудування. Однак тривале зниження капіталовкладень в економіку Запорізької області в 1990-ті рр. призвело до того, що для підприємств машинобудування нині характерна значна частка морально застарілої продукції, що випускається. Відсутність стабільності у фінансуванні наукових досліджень не дає змоги проводити роботи зі створення конкурентоспроможної наукоємної продукції, стримує інвестиційну активність підприємств і є гальмом для зростання їх конкурентоспроможності.

Аналіз конкурентоспроможності ВАТ "Завод "Запоріжавтомастика" засвідчив, що з кінця 1990-х рр. на підприємстві склалася важка фінансова ситуація. У 2005 р. порівняно з 1990 р. обсяг виробництва скоротився приблизно в 3,5 раза (у натуральних одиницях) через відсутність попиту. У результаті потужності підприємства завантажені тільки на 38%. Головною причиною такої ситуації є недооцінка конкурентоспроможності продукції, орієнтація в основному на внутрішній ринок. На ВАТ "Завод "Запоріжавтомастика" ступінь зносу устаткування становить 75%. З 1991 р. практично не здійснювалася закупівля нового обладнання. Підприємство самостійно проводило модернізацію своїх потужностей, у розрізі металорізального устаткування. Існуюча технологія перебуває у фазі загасання і є стримувальним чинником для розробки й виробництва прогресивної продукції. Останнім часом відбувається втрата висококваліфікованих кадрів, що негативно позначається на якості продукції, яка випускається (30% браку відбувається з вини працівників).

Основними конкурентами ВАТ "Завод "Запоріжавтомастика" на ринку близького зарубіжжя є Савелівський і Тбіліський верстатні заводи (універсальний токарно-гвинторізний верстат 1М63Н), Сасівський, Гомельський і Мінський верстатні заводи (універсальний токарно-гвинторізний верстат 16Р25), Краматорський верстатний завод (колесотокарні верстати РТ905 і UBВ-112, токарські верстати з діаметром обробки 1500 мм і вище). Але всі ці підприємства також перебувають у важкому фінансовому становищі. Останнім часом відбувається проникнення верстатів із-за кордону: корейських, китайських та польських підприємств тощо.

У цілому аналіз фінансової стійкості та оцінка рівня рентабельності за показниками прибутку ВАТ "Завод "Запоріжавтомастика" (табл. 1) дає змогу відзначити стійкий фінансовий стан підприємства, однак виявлені тенденції свідчать про його деяке погіршення. Рентабельність продукції за аналізований період суттєво знизилась (з 7,9 до 1,5%), причому найвищий показник рентабельності був досягнутий у 2003 р., а найнижчий – у 2005 р.

Аналіз конкурентоспроможності ВАТ "Радіоприлад" свідчить про стрімке скорочення його частки на ринку контрольно-касових машин (ККМ).

Із середини 2003 р. відбулися істотні зміни структури ринку ККМ за рахунок скорочення частки імпорту. Низька частка ринку ВАТ "Радіоприлад" зумовлена їх пізньою розробкою, а також поганим іміджем виробника. Падіння іміджу ВАТ "Радіоприлад" відбулося через два масові "викиди" на ринок продукції низької якості. На сьогодні підприємство виробляє і реалізує різну продукцію. Номенклатурний перелік у 2003-2005 рр. включав 95 позицій. До

нього входили дві основні групи – контрольно-касові машини і запасні частини до них та товари народного споживання (ТНС), у яких виділяються радіопередавальні пристрої, приймачі. Основну частку в обсязі реалізації займали і займають сьогодні контрольно-касові машини.

Таблиця 1

Оцінка фінансової стійкості та рентабельності
ВАТ "Завод "Запоріжавтомастика" і ВАТ "Радіоприлад"

Показники	ВАТ "Завод "Запоріжавтомастика"			ВАТ "Радіоприлад"		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,76	0,71	0,71	0,79	0,73	0,62
Коефіцієнт фінансової залежності	1,32	1,40	1,40	1,26	1,37	1,60
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,09	0,13	0,14	0,24	0,15	0,14
Коефіцієнт концентрації залученого капіталу	0,24	0,29	0,29	0,21	0,27	0,28
Коефіцієнт відношення залучених та власних коштів	0,32	0,40	0,40	0,26	0,37	0,60
Чистий прибуток	42,19	-48,51	14,90	3,29	-81,99	-207,26
Рентабельність продукції	7,91	1,51	1,52	4,75	-4,29	-8,01
Рентабельність основної діяльності	8,59	1,53	1,60	4,99	-4,11	-7,41
Рентабельність сукупного капіталу	0,92	-1,01	0,32	0,14	-3,54	-10,32
Рентабельність власного капіталу	1,16	-1,37	0,45	0,17	-4,53	-15,06
Період окупності власного капіталу	8611,14	-7272,78	22325,64	57560,33	-2207,93	-664,01

Аналіз фінансового стану ВАТ "Радіоприлад" (див. табл. 1) свідчить, що за аналізований період активи і пасиви підприємства неухильно зменшувалися. Тому зростання частки залучених коштів пояснюється зростанням частки кредиторської заборгованості. В структурі оборотних активів дебіторська заборгованість зросла на 30%, а сума кредиторської заборгованості збільшилася в 2,97 раза.

Значення коефіцієнта концентрації характеризує підприємство як фінансово стійке, однак негативна динаміка цього показника свідчить про зростання залежності підприємства від кредиторів. Підприємство здійснювало рентабельну діяльність тільки у 2003 р., починаючи з 2004 р. виробництво є збитковим і у 2005 р. рентабельність продукції становила (-8%).

Таким чином, фінансово-економічний стан розглянутого підприємства характеризується низьким рівнем ліквідності і платоспроможності. При цьому починаючи з 2002 р. фінансово-економічна діяльність підприємства виявилася збитковою, що свідчить про важке фінансове становище підприємства.

За останні роки відбувалося істотне звуження географічних меж ринку всередині країни. У західних областях і на території країн СНД продукція ВАТ "Завод "Запоріжавтомастика" витісняється польськими, німецькими і останнім часом угорськими верстатами, у східних областях – продукцією корейських і китайських підприємств. У результаті низького рівня конкурентоспроможності продукції, що випускається, і невмілого ведення конкурентної боротьби ВАТ "Завод "Запоріжавтомастика" втратило майже весь ринок. Зниження частки

підприємства на ринку відбулося зі 100% до 4% за 1994-2005 рр.

В цілому на підприємствах машинобудування Запорізької області погіршення фінансового стану, спад виробництва і зниження конкурентоспроможності виробленої продукції стало наслідком дії таких чинників: відсутність стратегії, орієнтованої на умови роботи в ринковій економіці; відсутність випереджальної розробки нових моделей верстатів; низька мобільність виробничої системи підприємства; обмежене використання ефективних методів і засобів маркетингу. Їх кризове становище стало результатом втрати ринку через низький рівень конкурентоспроможності продукції.

У третьому розділі – "Удосконалення системи управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування" – запропоновано методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств, обґрунтовано механізм управління конкурентоспроможністю підприємств на основі підвищення їх фінансової стійкості.

В процесі дослідження методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності підприємства визначено, що вони засновані на показниках конкурентоспроможності продукції і полягають в такому: у набір параметрів оцінювання включені характеристики конкурентних переваг виробника і враховується їх значущість для споживача; враховується орієнтація споживача на цінову чи нецінову конкурентоспроможність продукції. Це дає змогу управляти рівнем конкурентоспроможності продукції завдяки виявленню факторів, які є найбільш значущими для споживача. Виділені їх переваги перед існуючими методичними підходами: можливість визначення факторів, що стримують підвищення конкурентоспроможності продукції в напрямі керівних впливів; оцінка факторів зовнішнього середовища для розробки конкурентної стратегії підприємства. Для власників підприємств, менеджерів і державних органів такі підходи можуть бути використані при прийнятті рішень про подальше функціонування підприємств машинобудування.

В процесі оцінки конкурентоспроможності підприємства проводилося виявлення сильних і слабких сторін підприємства, очікуваних можливостей і загроз з боку зовнішнього середовища для розробки стратегії і тактики, спрямованої на підвищення стійкості підприємства до несприятливих змін попиту, доходів, податків та інших макроекономічних умов. Існуючі методи такої оцінки є застарілими та не враховують вимог часу. Тому в дисертації було розроблено метод, заснований на використанні SWOT-аналізу як інструментарію, що дає змогу управляти рівнем конкурентоспроможності підприємств. Він передбачає використання експертного методу, за допомогою якого визначаються вагові коефіцієнти факторів конкурентоспроможності зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства та інтегральна оцінка конкурентоспроможності. За результатами кількісної і якісної (бальної) оцінки за підгрупами факторів конкурентоспроможності розробляються основи заходів розвитку потенціалу підприємства. Далі відносять фактори до сильних або слабких сторін підприємства і визначають загальний показник конкурентоспроможності. Визначення вагових коефіцієнтів для сукупності внутрішніх і зовнішніх факторів проводиться окремо для короткострокової і довгострокової перспективи. Інтегральний показник конкурентоспроможності підприємства визначається за формулою:

(1)

де – нормована оцінка міри впливу і-го фактора; – оцінка і-го фактора з відповідним знаком.

Цей метод оцінки передбачає розкид рівня конкурентоспроможності в інтервалі [-5;+5]. Абсолютне значення оцінки конкурентоспроможності підприємства характеризує його стан і можливості в конкретний період часу щодо розвитку в напрямі обраної конкурентної стратегії. Відносна оцінка відображає ефективність різних стратегічних рішень.

Рівень конкурентоспроможності визначався за спеціально розробленою шкалою з використанням інтегрального показника конкурентоспроможності:

– набуває значення в інтервалі $[-5; -1]$ – незадовільний рівень управління конкурентоспроможністю;

– в інтервалі $[-1; +2]$ – задовільний рівень управління конкурентоспроможністю;

– в інтервалі $[+2; +3]$ – добрий рівень управління конкурентоспроможністю;

– в інтервалі $[+3; +5]$ – високий рівень управління конкурентоспроможністю.

Апробація даної методики відбулася на ВАТ "Завод "Запоріжавтомотика" та ВАТ "

Радіоприлад". на ВАТ "Завод "Запоріжавтомотика" дорівнює -1,75, а на ВАТ "Радіоприлад" – -2,05, що свідчить про незадовільний рівень управління конкурентоспроможністю. За результатами оцінювання визначаються "вузькі місця" в управлінні підприємством і розробляється комплекс заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності. Результативність розробленого комплексу заходів залежить від зміни показників економічної діяльності підприємства.

В цілому ефективність системи управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування можна визначити показниками фінансової стійкості. В розрахунки слід включити часовий запас конкурентоспроможності, який характеризується інтервалом часу, на якому конкурентоспроможність зберігається на стійкому рівні.

На підприємствах машинобудування головними структурами, які сприяють формуванню ефективних управлінських рішень щодо підвищення рівня конкурентоспроможності та створенню нових товарів повинні стати відділи маркетингу. Загальна система моніторингу параметрів конкурентоспроможності підприємства наведена на рис. 2. Вона становить собою замкнутий процес, що має ітераційний характер і складається з етапів управління: прийняття пропозицій щодо зміни конкурентоспроможності товару, техніко-економічного обґрунтування, створення дослідного зразка, реалізації на ринку. При переході від одного етапу до іншого відбувається процес прийняття рішення відповідальною особою (ОПР). На виході кожного етапу нею можуть бути прийняті такі рішення: відмова, впровадження, повернення.

Відділ маркетингу має здійснювати на кожному етапі моніторинг параметрів конкурентоспроможності (аналіз, оцінку і прогноз часового запасу конкурентоспроможності; рівня конкурентоспроможних цін; можливого обсягу продажів) для визначення глибини необхідних коригувальних дій.

Така система дає можливість поліпшити основні показники діяльності підприємства в результаті зміни рівня конкурентоспроможності; управляти конкурентоспроможністю на всіх етапах; простежити зв'язок конкурентоспроможності продукції і підприємства; скоординувати роботу всіх відділів і служб підприємства над підготовкою прийняття ефективних управлінських рішень щодо підвищення рівня конкурентоспроможності.

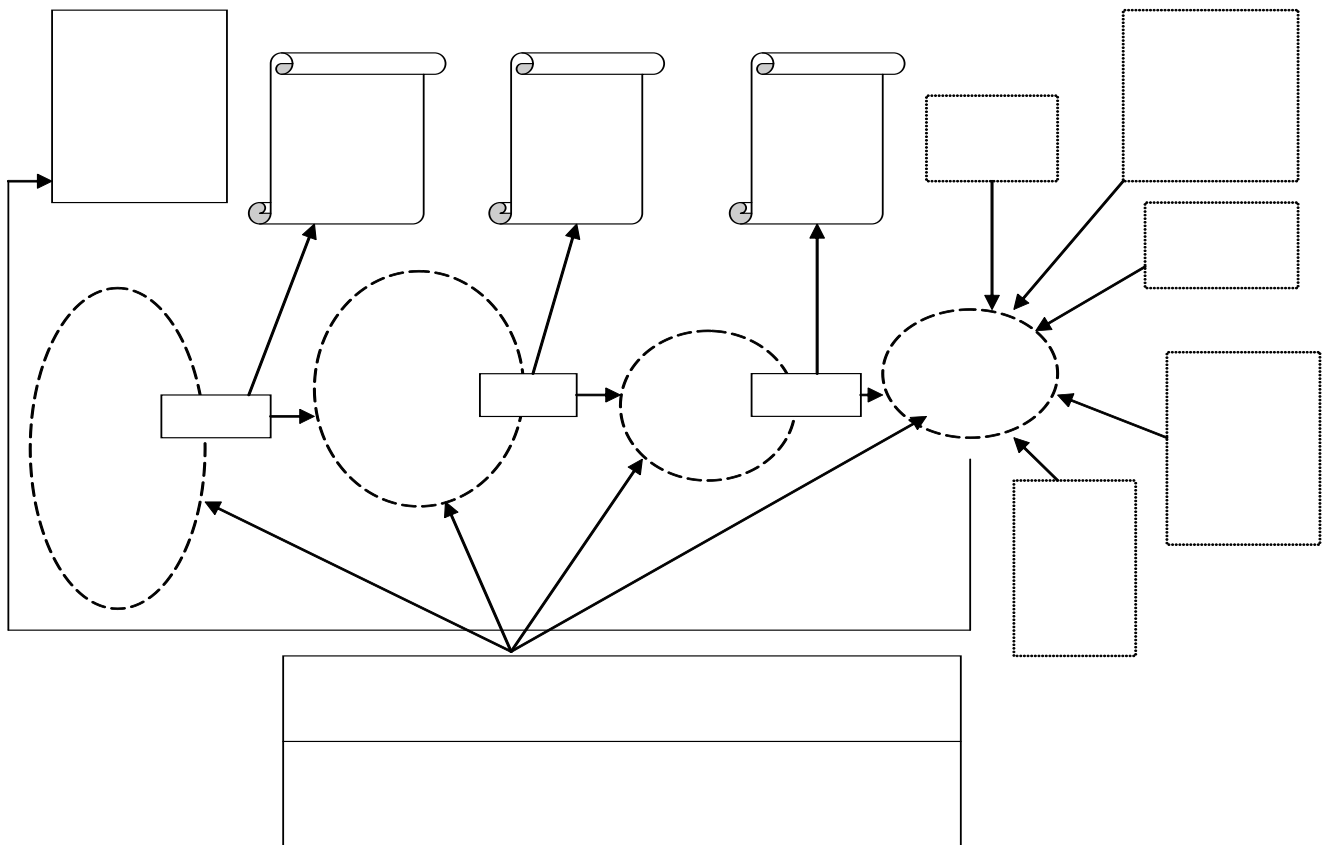

Рис. 2. Система моніторингу параметрів конкурентоспроможності

Використання системи моніторингу на ВАТ "Завод "Запоріжавтомастика" та ВАТ "Радіоприлад" дало змогу виявити "вузькі місця" в управлінні і розробити комплекс заходів, спрямованих на підвищення їх конкурентоспроможності. Визначено, що одна з основних причин зниження рівня нецінової конкурентоспроможності полягає в недостатньому завантаженні виробничих потужностей. Слід привести майновий комплекс у відповідність із параметрами виробничої програми підприємств.

Для підвищення рівня цінової конкурентоспроможності слід знизити рівень накладних витрат. Зокрема, зниження частки накладних витрат на ВАТ "Завод "Запоріжавтомастика" з 54,1 до 50,3% відбулося головним чином за рахунок зменшення цехових витрат з 30,0 до 24,3%. В цілому на ВАТ "Завод "Запоріжавтомастика" і ВАТ "Радіоприлад" за рахунок зниження постійних витрат у результаті реалізації запропонованих заходів відбулося зменшення порогу рентабельності і збільшення запасу фінансової міцності, що наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Зміна порога рентабельності і запасу фінансової міцності в результаті проведення заходів на ВАТ "Завод "Запоріжавтомастика" і ВАТ "Радіоприлад"

Показники	ВАТ "Завод "Запоріжавтомастика"		ВАТ "Радіоприлад"	
	Сума до проведення заходів, тис. грн.	Сума після проведення заходів, тис. грн.	Сума до проведення заходів, тис. грн.	Сума після проведення заходів, тис. грн.
Виручка	2036,94	2036,94	1572,48	1572,48
Змінні витрати	920,24	920,24	743,88	743,88
Постійні витрати	1084,64	981,79	954,48	731,70
Поріг рентабельності	1979,27	1791,58	1811,50	1388,53
Запас фінансової міцності, %	2,8	12	-15,2	11,6

В результаті зміна інтегрального показника конкурентоспроможності підприємств виглядає таким чином: ВАТ "Завод "Запоріжавтомотика": короткострокова перспектива: прогнозна оцінка -1,23 (вихідна оцінка -1,75); довгострокова перспектива: прогнозна оцінка -1,43 (вихідна оцінка -1,87); ВАТ "Радіоприлад": короткострокова перспектива: прогнозна оцінка -1,5 (вихідна оцінка -2,05); довгострокова перспектива: прогнозна оцінка -1,57 (вихідна оцінка -2,12). Отже, значення інтегрального показника конкуренто-спроможності залишилися в області від'ємних, але значно наблизилися до рівня задовільних.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі проведених досліджень здійснені теоретичні обґрунтування, методичні й практичні рекомендації щодо вдосконалення системи управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування. Основні висновки зводяться до такого.

1. На основі аналізу наукової літератури українських і зарубіжних учених визначено, що підвищення конкурентоспроможності підприємств є основою їх виживання в ринкових умовах. Сутність конкурентоспроможності підприємства полягає в його реальній і потенційній здатності у сучасних умовах проектувати, виробляти і збувати продукцію, що за ціновими і неціновими характеристиками є більш привабливою для споживачів, ніж продукція його конкурентів.

2. В процесі дослідження встановлено, що рівень конкурентоспроможності підприємств визначається рівнем конкурентоспроможності продукції, яку вони випускають. Під конкурентоспроможністю продукції, у свою чергу, слід розуміти рівень її привабливості для споживача, який здійснює реальну купівлю в даний момент часу і на даному ринку. Позицію підприємств на ринку визначають конкурентні переваги.

3. Фактори, що визначають конкурентоспроможність підприємств машинобудування доцільно поділити таким чином: у внутрішньому середовищі – потенціал виробництва, потенціал розвитку, інвестиційний потенціал; у зовнішньому середовищі – конкуренти, споживачі, контактні аудиторії, постачальники, науково-технічне середовище, політичне середовище, економічне середовище, природне середовище, культурне середовище, територіальне розташування.

4. Визначено, що прийняття управлінських рішень на підставі оцінки конкурентоспроможності підприємств слід здійснювати на трьох рівнях: на рівні підприємства для визначення пріоритетних напрямів інвестування та організації системи безперервного процесу управління; на рівні банківської системи для визначення фінансового стану та ефективності діяльності; на регіональному рівні для подальшого формування ефективних заходів щодо подолання кризового стану.

5. Встановлено, що тривале зниження капіталовкладень в економіку Запорізької області в 1990-ті рр. призвело до того, що для підприємств машинобудування нині характерним є випуск значної частки морально застарілої продукції. Відсутність стабільності у фінансуванні наукових досліджень не дає змоги проводити роботи зі створення конкурентоспроможної наукоємної продукції, стримує інвестиційну активність підприємств машинобудування і є гальмом для зростання їх конкурентоспроможності. Аналіз діяльності ВАТ "Завод "Запоріжавтомотика" та ВАТ "Радіоприлад" свідчить, що потужності підприємств завантажені тільки на 38%. Головною причиною такої ситуації є недооцінка конкурентоспроможності продукції, орієнтація в основному на внутрішній ринок, втрата висококваліфікованих кадрів, що негативно позначається на якості продукції (30 % браку відбувається з вини працівників).

6. У результаті досліджень запропоновано методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств, які враховують набір

параметрів з характеристиками конкурентних переваг виробника й урахуванням їх значення для споживача. Переваги таких підходів полягають у можливості визначення факторів, що стримують підвищення конкурентоспроможності продукції та в оцінці факторів зовнішнього середовища для розробки конкурентної стратегії підприємства. Це дає змогу аналізувати й в оперативному режимі адаптувати внутрішньосистемні фактори конкурентоспроможності до динаміки змін зовнішнього ринкового середовища.

7. Для оцінки системи управління конкурентоспроможністю підприємства розроблено метод, заснований на використанні SWOT-аналізу, за допомогою інтегрального показника. Абсолютне його значення за спеціально розробленою шкалою визначає рівень управління конкурентоспроможністю. На ВАТ "Завод "Запоріжавтомастика" значення показника – -1,75, на ВАТ "Радіоприлад" – -2,05, свідчать про незадовільний рівень управління конкурентоспроможністю. В подальшому на підприємствах необхідно визначити "вузькі місця" в управлінні і розробити комплекс заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності.

8. В роботі запропоновано систему моніторингу параметрів конкурентоспроможності (аналіз, оцінку і прогноз часового запасу конкурентоспроможності; рівня конкурентоспроможних цін; можливого обсягу продажів) на кожному з етапів управління: прийняття пропозицій щодо зміни конкурентоспроможності товару, техніко-економічного обґрунтування, створення дослідного зразка, реалізації на ринку. Така система дає можливість поліпшити основні показники діяльності підприємства в результаті зміни рівня конкурентоспроможності.

9. В результаті проведеного моніторингу параметрів конкурентоспроможності визначено, що завантаження виробничих потужностей, приведення майнового комплексу у відповідність із параметрами виробничої програми, зниження рівня накладних витрат підприємств сприятиме зменшенню порога рентабельності і збільшенню запасу їх фінансової міцності. Збільшення значень інтегрального показника конкурентоспроможності в результаті запропонованих заходів на ВАТ "Завод "Запоріжавтомастика" до -1,23 та ВАТ "Радіоприлад" до -1,5 підтверджує зазначені тенденції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Посвятенко Т.І. Взаємозв'язок конкурентних переваг і конкурентних стратегій підприємства // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2006. – № 1. – С. 214-219.
2. Посвятенко Т.І. Конкурентоспроможність в умовах сучасного ринку // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2004. – № 6. – С. 211-215.
3. Посвятенко Т.І. Концептуальні основи управління конкурентними перевагами підприємства // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2004. – № 2. – С. 169-172.
4. Посвятенко Т.І. Оцінювання та аналіз конкурентоспроможності підприємства // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2004. – № 4. – С. 191-195.
5. Посвятенко Т.І. Розвиток теорії конкурентних переваг // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2005. – № 6. – С. 260-264.

6. Посвятенко Т.І. Розробка технології управління конкурентними перевагами підприємства машинобудування // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2005. – № 1. – С. 213-216.
7. Посвятенко Т.І. Стратегічний контроль у системі управління підприємством // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2004. – № 3. – С. 159-162.
8. Посвятенко Т.І. Умови формування конкурентного середовища // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2006. – № 2. – С. 320-324.
9. Посвятенко Т.І. Управління конкурентоспроможністю підприємства // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2004. – № 5. – С. 173-179.
10. Посвятенко Т.І. Фактори конкурентоспроможності суб'єктів на товарних ринках // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2005. – № 4. – С. 202-206.
11. Посвятенко Т.І. Впровадження інструментарію управління конкурентними перевагами на промислових підприємствах // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Сучасний стан та проблеми розвитку підприємництва в регіоні". – Т. 6. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – С. 46.
12. Посвятенко Т.І. Обґрунтування ефективності управлінських рішень // Дні науки: Зб. тез доп.: В 3 т. / Гуманітарний університет "ЗІДМУ", 28-29 жовтня 2004; Ред. кол. В.М. Огаренко та ін. – Запоріжжя: ГУ "ЗІДМУ", 2004. – Т. 1. – С. 80-81.
13. Посвятенко Т.І. Теоретичні аспекти конкурентного середовища // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Наука та інновації – '2005". – Т. 12. Економічні науки. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – С. 45.
14. Посвятенко Т.І. Управління конкурентоспроможністю виробництва // Дні науки: Зб. тез доп.: В 3 т. / Гуманітарний університет "ЗІДМУ", 27-28 жовтня 2005; Ред. кол. В.М. Огаренко та ін. – Запоріжжя: ГУ "ЗІДМУ", 2005. – Т. 1. – С. 73-74.

АНОТАЦІЯ

Малихіна Т.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами. – Гуманітарний університет "Запорізький інститут державного та муніципального управління", Запоріжжя, 2006.

Дисертацію присвячено розробці науково-теоретичного обґрунтування системи управління конкурентоспроможністю підприємств в умовах розвитку ринкових відносин. У дисертації визначено сутність конкурентоспроможності підприємств та факторів, що її зумовлюють. Узагальнено сучасні теоретичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств на основі аналізу досягнень українських і зарубіжних учених. Визначено вплив соціально-економічних чинників на стан конкурентоспроможності підприємств машинобудування. Розроблено нові методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств. Удосконалено оцінку системи управління конкурентоспроможністю підприємств, засновану на використанні SWOT-аналізу. Обґрунтовано систему моніторингу параметрів конкурентоспроможності.

Ключові слова: конкурентоспроможність, машинобудування, методи, моніторинг, оцінка, підприємство, підходи, система, управління.

АННОТАЦИЯ

Малыхина Т.И. Управление конкурентоспособностью предприятий машиностроения. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01 – экономика, организация и управление предприятиями. – Гуманитарный университет "Запорожский институт государственного и муниципального управления", Запорожье, 2006.

Диссертация посвящена разработке научно-теоретического обоснования системы управления конкурентоспособностью предприятий в условиях развития рыночных отношений.

Сущность конкурентоспособности предприятия состоит в его реальной и потенциальной способности в современных условиях проектировать, вырабатывать и реализовывать продукцию, которая по ценовыми и неценовым характеристикам является более привлекательной для потребителей, чем продукция его конкурентов. Установлено, что уровень конкурентоспособности предприятий определяется уровнем конкурентоспособности продукции, которую они выпускают. Под конкурентоспособностью продукции, в свою очередь, понимают степень ее привлекательности для потребителя, который осуществляет реальную покупку в данный момент времени и на данном рынке. Позицию предприятий на рынке определяют конкурентные преимущества.

Факторы, которые определяют конкурентоспособность предприятий машиностроения, целесообразно поделить таким образом: во внутренней среде – потенциал производства, потенциал развития, инвестиционный потенциал; во внешней среде – конкуренты, потребители, контактные аудитории, поставщики, научно-техническая среда, политическая среда, экономическая среда, естественная среда, культурная среда, территориальное расположение.

Принятие управленческих решений следует осуществлять на основании оценки конкурентоспособности предприятий по трём уровням: на уровне предприятия для определения приоритетных направлений инвестирования и организации системы непрерывного процесса управления; на уровне банковской системы для определения финансового состояния и эффективности деятельности; на региональном уровне для дальнейшего формирования эффективных мер по преодолению кризисного состояния.

Установлено, что продолжительное снижение капиталовложений в экономику Запорожской области в 1990-е гг. привело к тому, что для предприятий машиностроения сегодня характерным является выпуск значительной части морально устаревшей продукции. Отсутствие стабильности в финансировании научных исследований не позволяет проводить работы по созданию конкурентоспособной наукоемкой продукции, сдерживает инвестиционную активность предприятий машиностроения и является препятствием для роста их конкурентоспособности.

В результате исследований предложены методические подходы к оценке конкурентоспособности предприятий, которые учитывают набор параметров с характеристиками конкурентных преимуществ производителя и их значений для потребителя. Преимущества таких подходов состоят в возможности определения факторов, которые сдерживают повышение конкурентоспособности продукции, и в оценке факторов внешней среды для разработки конкурентной стратегии предприятия.

Для оценки системы управления конкурентоспособностью предприятия разработан метод, основанный на использовании SWOT-анализа, с помощью интегрального показателя. Абсолютное его значение за специально разработанной шкалой определяет уровень управления конкурентоспособностью. На ОАО "Завод "Запорожавтоматика" значение показателя – -1,75, на ОАО "Радиоприбор" – -2,05, что свидетельствует о неудовлетворительном уровне управления конкурентоспособностью. В дальнейшем на предприятиях необходимо определить "узкие места" в управлении и разработать комплекс мероприятий, направленных на повышение конкурентоспособности.

В работе предложена система мониторинга параметров конкурентоспособности на каждом из этапов управления: принятии предложений по изменению конкурентоспособности товара, технико-экономического обоснования, создания опытного образца, реализации на рынке.

Определено, что загрузка производственных мощностей, приведение имущественного комплекса в соответствие с параметрами производственной программы, снижение уровня накладных затрат предприятий будет способствовать уменьшению порога рентабельности и увеличению запаса их финансовой прочности. Увеличение значений интегрального показателя конкурентоспособности в результате предложенных мероприятий на ОАО "Завод "Запорожавтоматика" до -1,23 и ОАО "Радиоприбор" до -1,5 подтверждает указанные тенденции.

Ключевые слова: конкурентоспособность, машиностроение, методы, мониторинг, оценка, предприятие, подходы, система, управление.

ANNOTATION

Malihina T.I. Control by competitive strength of the plants a machine industry. – Manuscript.

The dissertation on competitions of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a specialty 08.06.01 economics, architecture and control by the plants. University Of The Humanities «Zaporizhja Institute Of State And Municipal Government», Zaporozhye, 2006.

The thesis is devoted to mining of a scientific - idealized justification of system management by competitive strength of the enterprises in conditions of progressing of a market ratio. In a thesis the essence of competitive strength of the enterprises and factors is determined, which one predetermine her. Is generalized the modern idealized approaches to an estimation of competitive strength of the enterprises on the basis of analysis of reachings of the Ukrainian and foreign scientists. Influencing socio-economic factors on a state of competitive strength of the plants a machine industry is determined . The new methodical approaches to an estimation of competitive strength of the enterprises are designed. The estimation of system management by competitive strength of the plants grounded on use of SWOT-analysis is improved. The system of monitoring of arguments of competitive strength is justified.

Key words: competitive strength, machine industry, methods, monitoring, estimation, enterprise , approaches, commodity, system, management.